

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖ

NUTARIMAS

DĖL NACIONALINIO VANDENŲ SRITIES 2022–2027 METŲ PLANO PATVIRTINIMO

2022 m. gruodžio 12 d. 2022 m.

d. Nr. G-12205

Vilnius

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos strateginio valdymo įstatymo 20 straipsnio 3 dalimi, Aplinkos apsaugos įstatymo 6 straipsnio 4 dalies 1 punktu, Lietuvos Respublikos vandens įstatymo 20 straipsniu, ir įgyvendindama Nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. balandžio 16 d. nutarimu Nr. XII-1626 „Dėl Nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“, kuri, vadovaujantis Strateginio valdymo įstatymo 26 straipsnio 2 dalimi, laikoma nacionaline darbotvarke, 37 punktą, Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano patvirtinimo“, 6.4.16 veiksmą, 1991 m. gruodžio 12 d. Tarybos direktyvą 91/676/EEB dėl vandenų apsaugos nuo taršos nitratais iš žemės ūkio šaltinių, 2000 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/60/EB, nustatančią Bendrijos veiksmų vandens politikos srityje pagrindus, su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2014 m. spalio 30 d. Komisijos direktyva 2014/101/ES, 2007 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2007/60/EB dėl potvynių rizikos įvertinimo ir valdymo bei 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2008/56/EB, nustatančią Bendrijos veiksmų jūrų aplinkos politikos srityje pagrindus su pakeitimais (Jūrų strategijos pagrindų direktyva), padarytais 2017 m. gegužės 17 d. Komisijos direktyva (ES) 2017/845, Lietuvos Respublikos Vyriausybė n u t a r i a:

Patvirtinti Nacionalinį vandenų srities 2022–2027 metų planą (pridedama).

Ministras Pirmininkas

Aplinkos ministras

NACIONALINIS VANDENŲ SRITIES 2022–2027 METŲ PLANAS

I SKYRIUS BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Nacionalinis vandenų srities 2022–2027 metų planas (toliau – Planas) parengtas atsižvelgiant į tai, kad vanduo yra gyvybiškai svarbus, su juo susijusi veikla labai reikšminga valstybei, visuomenei, šalies ūkiui ir gyventojams. Vanduo svarbus užtikrinant visuomenės sveikatą ir aplinkos kokybę, saugant biologinę įvairovę, transportui ir rekreacijai. Vanduo tenkina ekologinius, ekonominius ir socialinius visuomenės poreikius.

2. Planas parengtas siekiant užtikrinti tvarų ir integruotą paviršinių ir požeminių vandens telkinių, jūros aplinkos, potvynių rizikos, geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo valdymą. Plane pateikiama esamos situacijos analizė ir nustatyti Lietuvos vandenų srities tikslai, uždaviniai, priemonės iki 2027 m., kurie suderinti su kitų susijusių sričių politika, grįsta šalies tradicijomis, Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės normų, tarptautinių konvencijų, rezoliucijų, susitarimų ir programų reikalavimais.

3. Planas parengtas įgyvendinant 1991 m. gruodžio 12 d. Tarybos direktyvą 91/676/EEB dėl vandenų apsaugos nuo taršos nitratais iš žemės ūkio šaltinių, 2000 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2000/60/EB, nustatančią Bendrijos veiksmų vandens politikos srityje pagrindus su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2014 m. spalio 30 d. Komisijos direktyva 2014/101/ES, 2004 m. gegužės 12 d. Europos Komisijos komunikatą KOM/2004/0374 Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonominių ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui – Baltąją knygą dėl bendro intereso paslaugų, 2007 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2007/60/EB dėl potvynių rizikos įvertinimo ir valdymo, 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2008/56/EB, nustatančią Bendrijos veiksmų jūrų aplinkos politikos srityje pagrindus su pakeitimais, padarytais 2017 m. gegužės 17 d. Komisijos direktyva (ES) 2017/845.

4. Direktyva 2000/60/EB ES valstybės nares įpareigoja imtis būtinų priemonių, skirtų neleisti blogėti paviršinių ir požeminių vandens telkinių būklei ir stengtis pasiekti gerą paviršinių vandens telkinių būklę iki 2015 m. Tikslų pasiekimo terminas pratęstas iki 2027 m. (Direktyva 2000/60/EB numato galimybę pratęsti tikslų pasiekimo terminą, per kurį du kartus atnaujinamas upių baseinų rajono (toliau – UBR) valdymo planas 6 metams, išskyrus atvejus, kai per tokį laiką keliamų tikslų pasiekti negalima dėl gamtinių sąlygų). Direktyvoje 2000/60/EB nustatyta, kad vandens telkiniai tvarkomi ir saugomi atsižvelgiant į natūralias upių baseinų ribas. Kad būtų galima valdyti vandens telkinius, Lietuvos upių baseinai sujungti į keturis UBR: Nemuno, Ventos, Lielupės ir Dauguvos. Plane pateikiama UBR valdymo planų santrauka.

5. Direktyva 2008/56/EB ES valstybės nares įpareigoja imtis būtinų priemonių, skirtų pasiekti arba išlaikyti gerą jūrų aplinkos būklę ne vėliau kaip iki 2020 metų. Iki 2021 m. tikslo pasiekti nepavyko. Baltijos jūra išlieka viena labiausiai užterštų pasaulio jūrų. Atnaujintame Helsinkio komisijos Baltijos jūros veiksmų plane 2021–2030 m. numatytas terminas (2020 m.) pratęstas iki 2030 m.

6. Direktyva 2007/60/EB ES valstybės nares įpareigoja sudaryti ir kas 6 metus atnaujinti potvynių grėsmės žemėlapius ir potvynių rizikos žemėlapius, parodančius galimą žalą, siejamą su skirtingų potvynių scenarijais, apimančius informaciją apie galimus aplinkos taršos šaltinius, atsiradusius dėl potvynių. Direktyvoje 2007/60/EB nurodyta koordinuoti veiksmus potvynių rizikai sumažinti įgyvendinant juos visuose upių baseinuose.

7. Planas prisideda prie 2015 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos metu patvirtintos Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. darnaus vystymosi 6 tikslo – Užtikrinti visiems vandens prieinamumą, darnų valdymą ir sanitariją, 14 tikslo – Išsaugoti ir tausiai naudoti vandenynus, jūras ir jūrų išteklius darniam vystymuisi įgyvendinimo, 2 tikslo – Panaikinti badą, užtikrinti apsirūpinimą maistu ir geresnę mitybą, skatinti darnų žemės ūkį, 13 tikslo – Imtis skubių kovos su

klimato kaita ir jos poveikiu veiksmų, 15 tikslo – Saugoti, atkurti ir skatinti darnų sausumos ekosistemų naudojimą, darniai valdyti miškus, kovoti su dykumėjimu, sustabdyti žemės būklės blogėjimą ir pakeisti šį procesą priešinga kryptimi bei sustabdyti biologinės įvairovės praradimą, įgyvendinimo.

8. Planas prisideda prie ES žaliojo kurso, jo iniciatyvų ir tikslų įgyvendinimo, kuriais ES raginama vykdyti geresnį oro, vandens, dirvožemio ir vartojimo prekių taršos monitoringą, vykdyti šios taršos prevenciją, sumažinti jos padarytą žalą.

9. Planas yra programavimo lygmens planavimo dokumentas, prisidedantis prie Nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. balandžio 16 d. nutarimu Nr. XII-1626 „Dėl Nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos patvirtinimo“ (toliau – NAAS), kuri, vadovaujantis Lietuvos Respublikos strateginio valdymo įstatymo 26 straipsnio 2 dalimi, laikoma nacionaline darbotvarke, įgyvendinimo ir yra šios nacionalinės darbotvarkės planas vandenų politikos srityje.

10. Planas parengtas atsižvelgus į Nacionalinę klimato kaitos valdymo darbotvarkę, patvirtintą Lietuvos Respublikos Seimo 2021 m. birželio 30 d. nutarimu Nr. XIV-490 „Dėl Nacionalinės klimato kaitos valdymo darbotvarkės patvirtinimo“ (toliau – Nacionalinė klimato kaitos valdymo darbotvarkė), 2021–2030 metų nacionalinį pažangos planą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 998 „Dėl 2021–2030 metų nacionalinio pažangos plano patvirtinimo“ (toliau – NPP), Lietuvos Respublikos teritorijos bendrąjį planą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. rugsėjo 29 d. nutarimu Nr. 789 „Dėl Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano patvirtinimo“, Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo planą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano patvirtinimo“.

11. Plane iškeltus tikslus ir uždavinius įgyvendinti padės Nacionalinio oro taršos mažinimo plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. balandžio 17 d. nutarimu Nr. 371 „Dėl Nacionalinio oro taršos mažinimo plano patvirtinimo“, pagal ES reikalavimus rengiamo Nacionalinio energetikos ir klimato srities veiksmų plano 2021–2030 m., Valstybinio atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 metų plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2022 m. birželio 1 d. nutarimu Nr. 573 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimo Nr. 519 „Dėl Valstybinio strateginio atliekų tvarkymo 2014–2020 metų plano patvirtinimo“ pakeitimo“, 2022–2030 metų plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos aplinkos apsaugos ir klimato kaitos valdymo plėtros programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2022 m. kovo 30 d. nutarimu Nr. 318 „Dėl 2022–2030 metų plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos aplinkos apsaugos ir klimato kaitos valdymo plėtros programos patvirtinimo“, 2022–2030 metų plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos žemės ir maisto ūkio, kaimo plėtros bei žuvininkystės plėtros programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2022 m. vasario 23 d. nutarimu Nr. 148 „Dėl 2022–2030 metų plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos žemės ir maisto ūkio, kaimo plėtros bei žuvininkystės plėtros programos patvirtinimo“, kitų nacionalinių plėtros programų pažangos priemonių įgyvendinimas.

12. Plane vartojamos sąvokos suprantamos taip, kaip jos apibrėžtos Lietuvos Respublikos vandens įstatyme, Lietuvos Respublikos jūros aplinkos apsaugos įstatyme, Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatyme ir jų įgyvendinamuosiuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose vandenų srities ir su ja susijusią veiklą, Strateginio valdymo įstatyme.

13. Išsami įvairių vandenų politikos sričių pagrindžiamoji medžiaga, detalūs UBR valdymo planai ir kita susijusi informacija saugoma Aplinkos apsaugos agentūroje (toliau – AAA), A. Juozapavičiaus g. 9, Vilniuje, skelbiama AAA interneto svetainėje.

II SKYRIUS ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ

PIRMASIS SKIRSNIS UPIŲ BASEINŲ RAJONŲ BŪKLĖS ANALIZĖ

14. Pagal Direktyvos 2000/60/EB reikalavimus paviršiniai vandens telkiniai skirstomi į upių, ežerų, tarpinių ir priekrantės vandens telkinių kategorijas ir priskiriami UBR. Požeminiai vandens telkiniai valdymo tikslais taip pat priskirti prie UBR. Pagal Direktyvą 2000/60/EB atskiri paviršiniai vandens telkiniai yra upės ar jų ruožai ir kanalai, kurių baseino plotas didesnis kaip 30 kv. kilometrų, didesni kaip 50 hektarų ežerai, tvenkiniai ir karjerai, sąlyginėmis ribomis išskirti tarpiniai ir priekrantės vandenys.

15. Direktyvoje 2000/60/EB numatytas UBR valdymas 6 metų trukmės periodais: 1-asis valdymo periodas 2010–2015 m.; 2-asis valdymo periodas 2016–2021 m.; 3-iasis valdymo periodas 2022–2027 m. Dėl vėlesnio 2-ojo valdymo periodo įgyvendinimo Planu tvirtinamas 3-iasis 2022–2027 m. periodas iš dalies dubliuoja Vandenų srities plėtros 2017–2023 metų programą suderinant su Direktyvoje 2000/60/EB įtvirtintu terminu.

16. Rengiant Nemuno, Lielupės, Ventos ir Dauguvos 3-iojo UBR valdymo periodo planus, išskirti 1 193 paviršiniai vandens telkiniai, iš kurių 826 priskirti upių, 361 – ežerų, 4 – tarpinių (Kuršių marios, Kuršių marių vandenų išplitimo Baltijos jūroje zona) ir 2 priekrantės (teritoriniai vandenys 1 jūrmylės atstumu nuo kranto) vandens telkinių kategorijoms. 3-iojo UBR periodo valdymo planuose išskirta 8 vandens telkiniais daugiau nei 2-juosiuose UBR valdymo planuose, kuriuose išskirti 1 185 vandens telkiniai.

17. AAA, mokslininkams ir ekspertams įvertinus paviršinių vandens telkinių būklę (remiantis 2014–2019 m. valstybinio monitoringo metu surinktais duomenimis), nustatyta, kad 3-iajam UBR valdymo periodui iš 1 193 vandens telkinių 64 proc. (iš 826 upių – 63 proc., iš 361 ežerų – 64 proc., visi 4 tarpiniai ir 2 priekrantės kategorijų vandens telkiniai – 100 proc.) priskirti rizikos vandens telkiniams ir neatitinka geros ekologinės būklės kriterijų. Upių, ežerų, tarpinių, priekrantės vandens telkinių ekologinės būklės, dirbtinių ir labai pakeistų vandens telkinių ekologinio potencialo vertinimo kriterijai nustatyti aplinkos ministro tvirtinamoje paviršinių vandens telkinių būklės nustatymo metodikoje. Geros ekologinės būklės kriterijų neatitinka Nemuno UBR – 57 proc. upių ir 63 proc. ežerų kategorijų vandens telkinių, atitinkamai Lielupės UBR – 94 proc. ir 95 proc., Ventos UBR – 66 proc. ir 90 proc., Dauguvos UBR – 22 proc. ir 44 proc. 2-ajame UBR valdymo periode iš 1 185 vandens telkinių 48 proc. priskirti rizikos vandens telkiniams ir neatitiko geros ekologinės būklės kriterijų: iš 822 upių kategorijos vandens telkinių 51 proc., iš 357 ežerų vandens telkinių – 40 proc., visi 4 tarpiniai ir 2 priekrantės vandens telkiniai.

18. AAA, mokslininkams ir ekspertams analizuojant vandens telkinių geros ekologinės būklės pokyčius 3-iajame UBR valdymo periode, nustatyta, kad Lietuvoje 54 proc. upių kategorijos vandens telkinių būklė nepasikeitė, 13 proc. – pagerėjo, 33 proc. – pablogėjo, ežerų kategorijos 50 proc. vandens telkinių būklė nepasikeitė, 10 proc. – pagerėjo, 39 proc. – pablogėjo. Tarpinių ir priekrantės vandens telkinių būklė neatitinka geros ekologinės būklės kriterijų.

19. Galima išskirti kelis veiksnius, lėmusius paviršinių vandens telkinių būklės vertinimo pokyčius: reikšmingas antropogeninės veiklos poveikis (pasklidoji tarša, sutelktoji tarša, hidromorfologiniai pokyčiai), gamtiniai procesai ir besikeičiančios klimatinės sąlygos. Kitas veiksnys – 3-iojo UBR valdymo periodui surinkta daugiau faktinių duomenų, mažiau pasikliauta teoriniu ekspertiniu vertinimu – dalies vandens telkinių būklė įvertinta patikimiau.

20. Įgyvendinant 2-ojo UBR valdymo periodo planus, padaryta pažanga dėl paviršinių vandens telkinių tyrimų – vykdyta atnaujinta monitoringo programa ir surinkta daugiau duomenų apie vandens telkinių būklę. Be to, padaryta pažanga atliekant upių ir ežerų kategorijų vandens telkinių ekologinės būklės pagal biologinius elementus tyrimo ir įvertinimo metodų interkalibraciją su kitomis ES šalimis, siekiant įsitikinti, kad gera paviršinių vandens telkinių ekologinė būklė vienodai suprantama ir vertinama visose ES šalyse. Interkalibruoti visi upių ir ežerų kategorijų vandens telkinių biologiniai elementai (fitoplanktonas, vandens augalai (fitobentosos ir makrofitai), dugno bestuburiai, žuvis).

21. Įvertinus paviršinių vandens telkinių cheminę būklę, nustatyta, kad 3-iajame UBR valdymo periode, iš 1 193 vandens telkinių geros cheminės būklės neatitiko 5 proc. vandens telkinių. Geros cheminės būklės pagal prioritetinių ir prioritetinių pavojingų medžiagų aplinkos kokybės standartų (toliau – AKS) viršijimus vandenyje ir biotoje Lietuvoje neatitiko 60 paviršinių vandens telkinių (46 upių, 8 ežerų, visi 4 tarpiniai ir 2 priekrantės kategorijų vandens telkiniai).

22. 3-iajame UBR valdymo periode nustatyta, kad geros cheminės būklės neatitiko 48 vandens telkiniais daugiau nei 2-jame valdymo periode, nes ištirta daugiau pavojingų medžiagų vandenyje ir biotoje (tirtos visos 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2008/105/EB dėl aplinkos kokybės standartų vandens politikos srityje, iš dalies keičiančioje ir panaikinančioje Tarybos direktyvas 82/176/EEB, 83/513/EEB, 84/156/EEB, 84/491/EEB, 86/280/EEB ir iš dalies keičiančioje Direktyvą 2000/60/EB, nurodytos medžiagos ir medžiagų grupės), dėl Direktyvos 2008/105/EB pakeitimų taikyti griežtesni AKS, įvertinta tarpvalstybinių vandens telkinių būklė taip pat atsižvelgiant į kaimyninių šalių (Lenkijos, Latvijos) tyrimų duomenis.

23. Pasklidoji tarša, hidromorfologiniai paviršinių vandens telkinių pokyčiai yra pagrindiniai veiksniai, neleidžiantys pasiekti geros ekologinės paviršinių vandens telkinių būklės. Paviršinius vandens telkinius neigiamai veikia sutelktoji tarša, tarptautinė tarša, antrinė tarša, tarša technologinių avarijų metu ar tarša iš nežinomų šaltinių.

24. Iš visų veiksmų labiausiai paviršinių vandens telkinių būklę neigiamai veikia pasklidoji tarša, daugiausia susidaranti dėl žemės ūkio veiklos (41 proc. reikšmingai paveiktų telkinių). Pasklidąją taršą sukelia ir prie centralizuoto nuotekų surinkimo sistemų neprisijungusių namų ūkių tarša (2 proc. reikšmingai paveiktų telkinių). Pasklidąją žemės ūkio taršą sudaro į dirvožemį su gyvulių mėšlu ir mineralinėmis trąšomis patenkančių junginių (daugiausiai azoto ir fosforo) išplovos į paviršinius vandens telkinius. Padidėjusi azoto ir fosforo koncentracija yra pagrindinis veiksnys, skatinantis eutrofikaciją – spartų dumblių vystymąsi („vandens žydėjimą“), kuris sąlygoja vandens telkinių užžėlimą ir uždumblėjimą, žuvų kritimą. Šylant klimatui, tikėtina, kad eutrofikacijos procesai spartės. 3-iajame UBR valdymo periode didėjantis pasklidosios žemės ūkio taršos poveikis gali būti siejamas su nesubalansuotu tręšimu. Palyginti su ankstesniu 2-uju UBR valdymo periodu, aplinkosauginių priemonių įgyvendinimas žemės ūkyje šiek tiek suintensyvėjo, tačiau įgyvendinimo mastas nepakankamas.

25. Paviršinių vandens telkinių būklę neigiamai veikia hidromorfologiniai pokyčiai, atsiradę daugiausia dėl upių vagų pakeitimų ir hidroelektrinių (28 proc. reikšmingai paveiktų vandens telkinių). Hidromorfologiniai pokyčiai daro neigiamą poveikį biologinei įvairovei, vyrauja skurdi ir menkavertė vandens pakrančių augmenija. Tiesintose upių vagose vykstantys procesai neleidžia žuvims įkurti buveinių, dėl nuolatinio vagos užaugimo ir dumblių didina melioracijos sistemų priežiūros ir remonto sąnaudas. Renatūralizacija padeda sumažinti potvynių riziką. Tirtuose ištiesintų vagų upių ruožuose vandens kokybės rodikliai neatitiko geros ekologinės būklės kriterijų, teršiamose upėse rodikliai buvo dar blogesni, tokių upių ekologinė būklė labai bloga.

26. Dalyje tiesintų telkinių 2021–2023 m. įgyvendinami upių renatūralizavimo projektai (krantuose ir upių vagose suformuojami akmenų, medžių nuovartų ar rąstų stabilūs metiniai, upių pakrantėse sodinami medžiai). Tikimasi, kad šios priemonės prisotins vandenį deguonies, padės atkurti ir gausinti biologinę įvairovę, sudarys sąlygas formuoti natūraliai upės vagai, saugos, kad upių vagos neužželtų.

27. Reikšmingas hidroelektrinių poveikis vandens telkiniams yra dažni, staigūs ir dideli vandens lygio svyravimai upės ruožuose žemiau užtvankų, nepakankamas ar su natūraliu upės nuotėkiu nesuderintas praleidžiamas debitas, tvenkinio krantų ir upės vagos erozija. Hidroelektrinėse ar šalia jų nepakanka žuvų apsaugos priemonių. Kiti hidrotechnikos statiniai dėl pakitusio upių hidrologinio režimo ir žuvų migracijos sutrikdymo taip pat daro poveikį upių ekologiškai būklei. Žuvis negali patekti į aukščiau kliūtis esančią upės baseino dalį. Ypač reikšmingą neigiamą poveikį daro užtvankos pagrindiniuose žuvų migracijos koridoriuose, kuriais žuvis negali pasiekti nerštaviečių. Dėl užtvankų kaskadų, ypač su hidroelektrinėmis, reikšmingas poveikis koncentruojamas nedideliame ruože, todėl tokie upės ruožai priskiriami labai pakeistiems vandens telkiniams dėl hidroelektrinių ir upių vagų vientisumo pažeidimo poveikio.

28. 2021 m. tirtos žuvų migracijos kliūtys. Nustatyta 300 žuvų migracijos kliūčių, užtvankos su hidroelektrinėmis – 97. 258 kliūčių žuvis negali įveikti (86 proc.) – neįrengtos žuvų pralaidos, jos veikia netinkamai arba jų įrengti neįmanoma. Nustatyta 30 žuvų migracijos kliūčių, priskiriamų kultūros paveldui. Įgyvendinant žuvų migracijos gerinimo priemones, svarbu nepakenkti kultūros paveldo vertybėms.

29. Paviršinių vandens telkinių būklę neigiamai veikia antrinė (vadinamoji istorinė) tarša, atsirandanti dėl ilgalaikės praeities taršos (10 proc. reikšmingai paveiktų telkinių), kuri pasireiškia ir tada,

kai tiesioginės taršos nebėra. Ją gali lemti fosforo junginių išsiskyrimas iš dugno nuosėdų ir didelė organinių medžiagų koncentracija dėl sunykusios vandens augalijos, kurią skaido aerobinės bakterijos.

30. Paviršinių vandens telkinių būklę neigiamai veikia sutelktoji tarša (miestų ir gyvenamųjų vietovių nuotekų valymo įrenginių, pramonės įmonių, akvakultūros ūkių, paviršinių nuotekų tarša – 11 proc. reikšmingai paveiktų vandens telkinių). 2-ajame UBR valdymo periode atidžiau peržiūrėti galimi sutelktos taršos šaltiniai, kurie gali daryti reikšmingą neigiamą poveikį ežerams ir tvenkiniams, pastarieji ypač jautrūs padidėjusiai taršai. Rengiant 3-iusius UBR valdymo planus, nustatyta, kad blogą vandens būklę sutelktos taršos šaltiniai lemia 74 ežerų kategorijos vandens telkiniuose.

31. Paviršinių vandens telkinių būklę neigiamai veikia tarša pavojingomis medžiagomis, kurios patenka su išleidžiamomis nuotekomis iš miestų, pramonės ir žemės ūkio įmonių. Pavojingos medžiagos, kurias išleidžia įmonės, turinčios taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimus ir taršos leidimus, daugiausia – metalai (švinas, nikelis), kurie vandens telkiniuose dažniausiai nenustatomi. Į vandens telkinius, jautrius taršai pavojingomis medžiagomis, nuotekas išleidžia 55 nuotekų išleistuvai, tačiau nustatyta tik 17 atvejų (11 – gamybinių nuotekų išleistuvai, 6 – buitinių nuotekų išleistuvai), kai išleidžiamose nuotekose ir vandens telkinyje aptikta medžiaga sutapo. Ftalatų, fenolių ir jų etoksilatų aptikta kai kurių miestų buitinėse ir kai kurių chemijos ir tekstilės pramonės įmonių gamybinėse nuotekose.

32. Paviršinių vandens telkinių būklę neigiamai veikia tarptautinė tarša – iš kaimyninių šalių patenkantys teršalai – Baltarusijos (daugiausia Nemunu ir Nerimi), Rusijos Federacijos Kaliningrado srities (daugiausia Nemunu ir Kuršių mariomis) – šie telkiniai neatitinka geros būklės kriterijų. Rengiant 3-iusius UBR valdymo planus nustatyta, kad geros būklės kriterijų neatitinka 26 iš 36 su Latvija besiribojančių vandens telkinių, 2 iš 7 su Lenkija besiribojančių vandens telkinių. Reikšmingą neigiamą poveikį tarptautinė tarša daro 4 vandens telkiniams. Geros būklės neatitinka ir Baltijos jūra, prie kurios tiesioginę prieigą turi 9 valstybės (Danija, Estija, Suomija, Vokietija, Latvija, Lietuva, Lenkija, Rusija, Švedija).

33. Paviršinių vandens telkinių taršą didina nelegali vandens telkinių tarša nevalytomis nuotekomis bei tarša, susijusi su technologinėmis avarijomis nuotekų surinkimo sistemose ar nuotekų valymo įrenginiuose, nepakankamai išvalomos nuotekos. Šį poveikį įvertinti ar prognozuoti sudėtinga – nors būklės rodikliai rodo taršą, taršos šaltiniai dažnai nenustatomi. 3-iajame UBR valdymo periode nustatyta daugiau vandens telkinių, kurių taršos priežastis neaiški (68 vandens telkiniai 3-iajame UBR valdymo periode, 20 vandens telkinių – 2-ajame).

34. Išanalizavus paviršinių vandens telkinių būklę lemiančius veiksnius, galima teigti, kad naujų, reikšmingą poveikį jiems darančių veiksnių, nenustatyta, o nustatytų veiksnių poveikis panašus, išskyrus pasklidąją žemės ūkio taršą, kurios poveikis išaugo – reikšmingai paveiktų vandens telkinių skaičius padidėjo nuo 331 iki 496.

35. Lietuvoje iš viso išskirta 20 požeminių vandens baseinų (toliau – PVB). PVB skaičius, palyginti su 1-uoju ir 2-uoju UBR valdymo periodais, nepakito. PVB vertinami kaip geros arba blogos būklės atsižvelgiant į jų kiekybinę ir cheminę būklę lemiančius kriterijus. Iš 20 PVB potencialios rizikos grupei priskirti 5 baseinai (2015–2020 m. duomenys). Bendra šių PVB būklė gera, tačiau dėl gamtinių sąlygų lieka rizika, kad gali didėti sulfatų, chloridų, kai kuriais atvejais ir fluoridų koncentracija požeminiame vandenyje.

36. Nemuno UBR – 12 PVB, jų cheminė ir kiekybinė būklė gera. Dažniausiai geriamojo vandens reikalavimų neatitinkančią vandens kokybę lemia gamtinės sąlygos. Vakarų Lietuvoje permo-viršutinio devono PVB išplitusi fluoridų anomalija, Centrinėje Lietuvoje – viršutinio devono Stipinų-sulfatų, Kėdainių-Dotnuvos dalyje – sulfatų ir chloridų, Suvalkijoje – chloridų anomalijos. Atsižvelgiant į fonines koncentracijas, šiems PVB nustatytos sulfatų ir chloridų koncentracijų ribinės vertės viršija nustatytas rodiklio vertes geriamajam vandeniui (250 mg/l): chloridų – 350 mg/l, sulfatų – 500 mg/l. Atsižvelgiant į fonines amonio jonų koncentracijas uždaru ir pusiau uždaru eksploatuojamų sluoksnių vandenyje, jo ribinė vertė visiems PVB nustatyta 1,5 mg/l. Požeminio vandens ėmimas gali didinti sulfatų ir chloridų koncentraciją, todėl viršutinio devono Stipinų, Kėdainių-Dotnuvos ir Suvalkijos PVB priskirti prie galimos rizikos telkinių, juose vykdoma papildoma stebėseną. Viršutinio devono Stipinų PVB vandenvietės, kuriose dėl sulfatų / chloridų koncentracijos didėjimo būklė įvertinta kaip bloga, sudaro 17

proc., Kėdainių-Dotnuvos – 14 proc., Suvalkijos – 7 proc. Bendra šių PVB būklė gera, tačiau stebėseną reikia vykdyti.

37. Naujausi tyrimai rodo, kad požeminiame vandenyje yra, tikėtina, gamtinės kilmės arseno anomalijų: jo koncentracija viršija 10 µg/l ribinę vertę geriamajam vandeniui. Arseno anomalijų paplitimas tiriamas, ribos tikslinamos.

38. Požeminio vandens kokybės pablogėjimas stebimas didžiųjų Lietuvos miestų Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos priemiesčių teritorijose. Tai gali būti susiję su sparčia individualių gyvenamųjų rajonų ir sodų bendrijų plėtra, kai apsirūpinimui geriamuoju vandeniu įrengiami individualūs gręžiniai. Priklausomai nuo hidrogeologinių sąlygų (vandeningų sluoksnių uždaro) paviršinė tarša iš blogai tvarkomų individualių nuotekų sistemų patenka į vandeningus sluoksnius, iš kurių imamas geriamasis vanduo. Vilniaus miesto pakraščiuose ir priemiesčiuose eksploatuojamuose sluoksniuose nitratų koncentracija yra didesnė už būdingą šių sluoksnių vandeniui, atskirose teritorijose viršija 50 mg/l ribinę vertę geriamajam vandeniui. Klaipėdos regione nustatytos padidėjusios indikatorinio rodiklio amonio koncentracijos. Pagrindinė priemonė, leisianti išvengti požeminio vandens kokybės blogėjimo, yra viešojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtra tokiose teritorijose.

39. Lielupės UBR – 5 PVB, jų kiekybinė būklė gera, nes požeminio vandens išteklių juose daugiau nei išgaunama ar planuojama išgauti ateityje, tačiau labai didelė išteklių dalis išgaunama iš Joniškio (94 proc.) ir permo-viršutinio devono PVB (81 proc.). Šiuose PVB išteklių kiekį, tinkamą gerti, riboja jo kokybė (gamtinės sulfatų anomalijos). 2-ajame UBR valdymo periode, vertinant požeminio vandens išteklius, neatitinkantis geriamojo vandens kokybės standartų vanduo neįskaičiuotas į bendrą išteklių kiekį. Norint įsitikinti, kad planuojant išgauti daugiau požeminio vandens tai nepablogins požeminio vandens būklės, vėlesniame etape reikėtų iš naujo įvertinti šių požeminio vandens baseinų vandens išteklius atsižvelgiant į realiai naudojamo požeminio vandens kokybę. Biržų-Pasvalio PVB išskirtas Šiaurės Lietuvos karstiniame regione. Baseino ribos sutapatintos su aktyvaus karsto zona. Išgaunamas požeminis vanduo iš pagrindinio Šventosios-Upninkų vandeningo komplekso nedaro poveikio išteklių kiekiui, kokybei ir karstiniam aktyvumui. Tačiau sparčiai daugėja individualių gręžinių, jie dėl ekonominių priežasčių dažnai įrengiami seklesniuose, karstėjančiuose (Įstro-Tatulės ir Kupiškio-Suosos) sluoksniuose. Šių sluoksnių vandens kokybė bloga, be papildomo paruošimo išgaunamas požeminis vanduo netinka gerti ir buities reikmėms, kelia riziką, kad dėl gręžinio aplinkoje suaktyvės karstiniai procesai. Reikalingi tyrimai, kurie padėtų įvertinti vandens gręžinių įrengimo ir naudojimo poveikį karstinio proceso intensyvumui, leistų pateikti rekomendacijas gręžinių įrengimo reglamentavimui.

40. Visų PVB vandens cheminė būklė gera, tik Lielupės UBR Joniškio ir viršutinio devono Stipinų PVB priskirti prie galimos rizikos vandens telkiniams, nes juose esančiose vandenvietėse nustatytos sulfatų koncentracijos, neatitinkančios geriamojo vandens kokybės reikalavimų. Atsižvelgiant į gamtinį foną, nustatyta didžiausia galima sulfatų koncentracija – 500 mg/l. Pagal turimus duomenis galima teigti, kad kol kas jokių esminių požeminio vandens taršos ar kitų eksploatavimo sukeltų vandens kokybės pokyčių įrodymų nėra. Viršutinio devono Stipinų PVB stebimas sulfatų koncentracijų stabilizavimasis. Jei nebus didinamas išgaunamo vandens kiekis, pavojus PVB gerai būklei neįvyks. Joniškio PVB situacija labai įvairi, atskirose vandenvietėse sulfatų koncentracijos kaita skiriasi.

41. Ventos UBR – vienas PVB, Dauguvos UBR – 2 PVB, jų cheminė ir kiekybinė būklė gera.

42. Iššūkis požeminio vandens išteklių valdymui yra neregistruoti Žemės gelmių registre arba registruoti, tačiau neturintys aktualių duomenų apie savininką, gręžiniai (toliau – nelegalūs gręžiniai). Remiantis Lietuvos geologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos preliminariais duomenimis, nelegalių gręžinių yra apie 30 tūkst. Tai apsunkina problemų sprendimą, požeminio vandens, kaip geriamojo vandens šaltinio, racionalų išteklių valdymą, tinkamą jo apsaugą. 2022 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos gėlo požeminio vandens gavybos gręžinių įteisinimo laikinasis įstatymas Nr. XIV-730, kuriuo įstatymo galiojimo laikotarpiu suteikiama galimybė įteisinti nelegalų gręžinį, susitvarkyti nuosavybę ir kitus požeminio vandens išteklius išgauti reikalingus dokumentus, atleidžiant asmenį nuo administracinių ir ekonominių sankcijų už požeminio vandens išteklių naudojimą be leidimo, kol vyks gręžinio legalizavimo procedūros, padės spręsti nelegalių gręžinių problemą.

ANTRASIS SKIRSNIS

JŪROS APLINKOS BŪKLĖS ANALIZĖ

43. Baltijos jūra – vienas didžiausių druskėto vandens telkinių planetoje, negili, pusiau uždara, lėtos vandens cirkuliacijos (vanduo atsinaujina maždaug per 30 metų). Jūros hidrodinaminės savybės ir žmogaus veikla lėmė, kad ji šiandien eutrofikauta, užteršta pavojingomis medžiagomis ir šiukšlėmis, jos biologinė įvairovė – jautri ir pažeidžiama. Lietuvos jūrinuose vandenyse – unikalios gamtos vertybės, paukščių apsaugai svarbios teritorijos ir buveinės, priklausančios „Natura 2000“ tinklui.

44. Direktyvoje 2008/56/EB pateikta 11 kokybinių rodiklių, pagal kuriuos nustatoma gera jūros aplinkos būklė (toliau – GAB), nacionaliniu lygmeniu aplinkos ministro patvirtinti Baltijos jūros rajono geros aplinkos būklės savybių nustatymo reikalavimai. (AAA, mokslininkų ir ekspertų duomenimis, bendra Lietuvos Baltijos jūros aplinkos būklė nesiekia geros pagal 9 kokybinius rodiklius: eutrofikacijos, komerciniams tikslams naudojamų žuvų, mitybos tinklų, pavojingų medžiagų koncentracijos jūroje ir maistui vartojamuose produktuose, biologinės įvairovės, nevietinių rūšių, jūros dugno vientisumo, šiukšlių jūrinėje aplinkoje. Būklė pagal hidrografinių sąlygų ir povandeninio triukšmo rodiklius nenustatyta dėl tyrimų ir informacijos stokos.

45. Lietuvai priklausančiame Baltijos jūros rajone gana intensyvi žmogaus ūkinė veikla. Čia įsikūrę Klaipėdos valstybinis jūrų uostas ir Būtingės naftos terminalas, jūroje šalinamas uoste iškastas gruntas, vykdoma verslinė žvejyba.

46. Pagal žmogaus sukeltos eutrofikacijos kokybinį rodiklį Baltijos jūros aplinkos būklė – bloga. Eutrofikacija Baltijos jūroje vertinama pagal penkis GAB rodiklius: maistingųjų medžiagų ir chlorofilo *a* koncentracija vandenyje, vandens skaidrumas, makrozoobentos ir makrodumblių rodikliai. 2019–2021 m. duomenimis, vidutinė metinė bendrojo azoto ir bendrojo fosforo koncentracija teritorinėje jūroje ir išskirtinėje ekonominėje zonoje 1,5–2 kartus viršijo nustatytas GAB vertes. Chlorofilo *a* vidutinė metinė ir vasaros koncentracijos buvo didesnės už siektinas geros aplinkos būklės vertes. 2011–2020 m. į centrinę Baltijos jūros dalį su upių nuotėkiu iš Lietuvos žemyninės dalies vidutiniškai per metus patekdavo 44436 t bendrojo azoto ir 992 t bendrojo fosforo. Apskaičiuota, kad bendrojo azoto prietaka iš Lietuvos į centrinę Baltijos jūros dalį ir Rygos įlanką yra beveik dvigubai didesnės už siektinas vertes, be to, per pastarąjį dešimtmetį stebimas prietakos didėjimas. Bendrojo fosforo prietaka į centrinę Baltijos jūros dalį yra didesnė už siektiną vertę, į Rygos įlanką – mažesnė už didžiausią leistiną taršą.

47. Baltijos jūros aplinkos būklė vertinama pagal komerciškai naudojamų žuvų rūšių (menkė, strimelė, brėtlingis, upinė plekšnė) rodiklius, parodančius šių rūšių mirtingumą dėl žvejybos, reprodukcinių pajėgumą, populiacijos pasiskirstymą pagal amžių ir dydį. Remiantis rodiklių menkių ir strimelių populiacijoms vertėmis, 2009–2017 m. jūros rajone būklė buvo nepatenkinama. Palyginti su praėjusiu jūros aplinkos būklės vertinimo 2006–2011 m., menkių ištekliai būklė blogėja. Brėtlingiui ir upinei plekšnei apskaičiuoti rodikliai rodo, kad šių rūšių ištekliai būklė yra gera ir stabili.

48. Baltijos jūros aplinkos būklė pagal mitybos tinklų rodiklį vertinama kaip bloga, nes ne visi apskaičiuoti rodikliai 2012–2017 m. siekė GAB. Vertes siekė rodikliai, rodantys sezoninę vyraujančių fitoplanktono grupių kaitą, žuvų bendrijos ir mezo-plėšrių rūšių gausumą. Jūros rajono aplinkos būklė pagal kitus žuvų ir zooplanktono rodiklius 2012–2017 m. periodu buvo nepatenkinama.

49. Pagal pavojingų medžiagų koncentracijų jūros aplinkoje kokybinį rodiklį Lietuvos Baltijos jūra neatitinka geros būklės verčių. 2014–2021 m. duomenys rodo, kad apie 22 proc. teršiančių medžiagų tyrimų vandenyje, 29 proc. tyrimų dugno nuosėdose ir 60 proc. tyrimų biotoje nustatytos koncentracijos viršijo aplinkos kokybės standartus ir geros aplinkos būklės vertes.

50. Lietuvos Baltijos jūros aplinkos būklė pagal pavojingų medžiagų maistui vartojamuose produktuose kokybinį rodiklį neatitinka geros. 2012–2017 m. iš 6 tirtų teršalų grupių trijų teršalų koncentracija žuvų mėginiuose viršijo didžiausią leistiną koncentraciją (toliau – DLK). Sunkiųjų metalų (švino, kadmio ir gyvsidabrio) koncentracija žuvų raumenyse DLK neviršijo.

51. Lietuvos Baltijos jūros aplinkos būklė pagal biologinės įvairovės kokybinį rodiklį taip pat bloga. Iš biologinei įvairovei vertinti naudojamų 18 žuvų ir paukščių rodiklių, GAB vertes atitiko tik 4. Paukščių tyrimų rezultatai parodė, kad iš vertintų 11 žiemojančių paukščių rūšių net 5 rūšių (mažasis dančiasnapis, klykuolė, nuodėgulė, ledinė antis, sibirinė gaga) gausumas mažėjo (būklė blogėjo). 2021 m. žiemojančių paukščių monitoringo priekrantėje duomenys parodė, kad vandens stovymėje besimaitinančių

ir dugno bestuburiais besimaitinančių jūros paukščių rūšių grupių būklė pagal gausumo rodiklius buvo bloga. Atsitiktinis netikslinių rūšių sugavimas žvejybos įrankiuose laikomas vienu iš pagrindinių grėsmių žiemojantiems jūros paukščiams Baltijos jūroje. Manoma, kad Lietuvos priekrantėje žvejojant dėl atsitiktinių sugavimų gali žūti vidutiniškai apie 1500–3500 paukščių kasmet. Tarša naftos produktais – dar viena grėsmė jūros paukščiams. Trūkstant duomenų, jūros rajono aplinkos būklė pagal du rodiklius (paukščių mirtingumo žvejybos įrankiuose ir naftos produktais susitępusių paukščių dalis) nenustatyta.

52. Pagal nevietinių rūšių rodiklius Baltijos jūros aplinkos būklė neatitinka GAB verčių. Nevietinių rūšių paplitimas ir poveikis jūros ekosistemai vertinami pagal tris rodiklius. 2012–2017 m. tiriamuoju laikotarpiu GAB pasiekta pagal vieną rodiklį – Baltijos jūrai naujų nevietinių rūšių, atsiradusių per stebimą laikotarpį, skaičius (GAB vertė – nė vienos nevietinės rūšies). 2012–2017 m. į Lietuvos Baltijos jūros vandenį atplito dvi nevietinės rūšys: dvigeldis moliuskas (*Rangia cuneata*) ir vėžiagyvis – šoniplauka (*Dikerogammarus villosus*), tačiau šios rūšys nėra naujos Baltijos jūroje. Dėl neigiamo juodažiočio grundalo plitimo ir poveikio aplinkai nepatenkinamai vertinami kiti du aplinkos būklę apibūdinantys rodikliai – įsitvirtinusių nevietinių rūšių gausumo ir paplitimo kaitos tendencija ir įsitvirtinusių nevietinių rūšių neigiamas poveikis aplinkai, išreikštas biotaršos indeksu. Kai nevietinė rūšis patenka į Baltijos jūrą, jos plitimo sustabdyti praktiškai neįmanoma, o prognozuoti galimas pasekmes labai sunku.

53. Fizinis Baltijos jūros dugno trikdymas neleidžia kurtis dugno bendrijoms. Didžiausias fizinio trikdymo mastas Lietuvos jūrinėje teritorijoje susijęs su žvejyba dugniniais tralais. Tyrimai rodo, kad atskirais metais dugninio tralavimo mastas Lietuvos jūrinėje teritorijoje skiriasi ir yra sumažėjęs nuo 1460 km² (22,7 proc. Lietuvos jūrinės teritorijos) 2012 m. iki 257 km² (4 proc. Lietuvos jūrinės teritorijos) 2017 m. Siekiant GAB, žvejybos dugniniais tralais ploto dydis buveinėje negali būti didesnis kaip 10 proc. Kita jūros dugno fizinio trikdymo veikla – grunto ir smėlio pylimas priekrantėje papildant paplūdimius. 2012–2017 m. tokia veikla vyko 33,9 km² plote Lietuvos jūros rajono dugne. Siekiant GAB, grunto gramzdinimo ir smėlio kasimo plotas buveinėse turi neviršyti 1 proc. Tyrimų duomenys rodo, kad intensyviausiai trikdytos ir GAB vertės nepasiektos cirkalitoralės smėlio ir dumblo buveinėse.

54. Vidutinis metinis pakrantę teršiančių šiukšlių, išskyrus mikrošiukšles (2–5 mm), kiekis didesnis už nustatytą vertę siekiant GAB vertės (20 vnt./100 m). 2012–2017 m. duomenimis, Lietuvos jūros pakrantėje vidutiniškai aptikta 167 vnt./100 m šiukšlių. Labiausiai užterštas buvo Melnragės paplūdimys. Mažiausias šiukšlių kiekis aptiktas Nidos paplūdimyje. Plastiko fragmentai (42 proc.), cigarečių nuorūkos (14 proc.), plastikinės virvės ir (ar) valo atliekos (6 proc.) dažniausiai sutinkami objektai Lietuvos Baltijos jūros pakrantėje. Vidutinis metinis jūros dugną teršiančių šiukšlių kiekis taip pat buvo didesnis už nustatytą vertę siekiant GAB (1 vnt./km²). Tyrimų laikotarpiu mikrošiukšlių kiekis paviršiniame vandens storumės sluoksnyje ir dugno nuosėdose netirtas, GAB vertė nenustatyta. Jūros šiukšlių problema aktuali aplinkosauginiu, socialiniu ir ekonominiu požiūriais – šiukšlės neigiamai veikia rekreacines ir estetines savybes, kelia grėsmę visuomenės ir gyvūnų sveikatai, didelės šiukšlių surinkimo ir utilizavimo išlaidos.

55. Lietuvos Baltijos jūros GAB turi būti vertinama ir pagal povandeninio triukšmo kokybinį rodiklį. Pagrindiniai triukšmo šaltiniai jūroje – laivyba, išminavimo operacijos, inžineriniai tyrimai ir darbai, susiję su uostų veikla, vėjo jėgainių parkų statybomis, povandeninių inžinerinių tinklų tiesimu, geologiniais-geofiziniais dugno tyrimais ir gamtos išteklių gavyba. Povandeninis triukšmas fiziškai veikia jūros gyvūnus, pažeidžia jų klausą, trikdo orientaciją ir keičia elgseną. Nepertraukiamas povandeninio triukšmo monitoringas nebuvo vykdomas, tačiau įgyvendinant projektą „Priemonių programos atnaujinimas ir priemonių gerai Lietuvos Baltijos jūros aplinkos būklei pasiekti įgyvendinimas“ ir vykdant paslaugą „Antropogeninio nenutrūkstamo povandeninio triukšmo lygių nustatymas“, povandeninis triukšmas jūriniame rajone bus vertinamas dviejose stebėjimo stotyse įdiegus garso jutiklius.

56. Lietuvos Baltijos jūros būklė pagal hidrografinių sąlygų kokybinį ir GAB rodiklius (plotas, kuriame nustatyta negrįžtamų hidrografinių sąlygų pakitimų, ir jų poveikis) nenustatyta.

TREČIASIS SKIRSNIS POTVYNIŲ BŪKLĖS ANALIZĖ

57. Direktyva 2007/60/EB įgyvendinama 3 etapais: 2011–2018 m. atnaujintas preliminarus potvynių rizikos vertinimas – išanalizuoti per nagrinėjamą laikotarpį kilę potvyniai, įvertintas klimato kaitos poveikis potvyniams, ekstremalių reiškinių tendencijos, 2019–2022 m. peržiūrėtos prioritetinės pavojingos teritorijos, parengti potvynių grėsmės ir rizikos žemėlapiai, kuriuose pažymėti užliejamų teritorijų plotai ir nurodyti galimi neigiami padariniai žmonių sveikatai, aplinkai, kultūros paveldui ir ekonominei veiklai.

58. Įgyvendinant Direktyvoje 2007/60/EB nurodytus reikalavimus ir vadovaujantis Potvynių rizikos vertinimo ir valdymo tvarkos aprašu, patvirtintu Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. lapkričio 25 d. nutarimu Nr. 1558 „Dėl Potvynių rizikos vertinimo ir valdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“, atliktas preliminarus potvynių rizikos vertinimas 2011–2018 m. laikotarpiu ir parengta ataskaita, kurią patvirtino AAA direktorius 2020 m. liepos 8 d. įsakymu Nr. AV-141 „Dėl Preliminaraus potvynių rizikos vertinimo atnaujinimo 2011–2018 m. ataskaitos patvirtinimo“.

59. 2011–2018 m. laikotarpiu įvertinti 4 Lietuvos teritorijoje išskirti UBR (apima visą šalies teritoriją). Potvyniai kelia pavojų didesnei kaip 5 proc. (351 tūkst. hektarų) Lietuvos teritorijos daliai, iš kurių 193 tūkst. hektarų (55 proc.) – žemės ūkio naudmenos, 97 tūkst. hektarų (28 proc.) – miškai, 28 tūkst. hektarų (8 proc.) – urbanizuotos teritorijos. Užliejamose teritorijose – daugiau kaip 50 tūkst. gyventojų. Skaičiuojama, kad vienas mažos tikimybės potvynis gali padaryti nuostolių už 213 mln. Eur.

60. Nemuno, Lielupės, Ventos ir Dauguvos UBR nustatyti 54 skirtingų upių ruožai, kuriuose galimi potvyniai, sukelsiantys daug neigiamų pasekmių: Nemuno UBR – 37 (Nemuno, Verknės, Jiesos, Mituvos, Gėgės, Leitės, Šyšos, Merkio, Neries, Vilnios, Vokės, Žeimenos, Šventosios, Jaros–Šetekšnos, Virintos, Siesarties, Širvintos, Nevėžio, Obelio, Šušvės, Dubysos, Kražantės, Šešupės, Širvintos, Šeimenos, Jūros, Akmenos, Šešuvio, Ančios, Šaltuonos, Minijos, Salanto, Veiviržo, Tenenio, Dovinės upių ruožai ir Sanžilės kanalas); Lielupės UBR – 8 (Mūšos, Kruojos, Daugyvenės, Lėvens, Pyvesos, Tatulos, Nemunėlio, Apaščios upių ruožai); Ventos UBR – 7 (Šventosios (Baltijos jūros), Bartuvos, Luobos, Ventos, Dabikinės, Virvyčios, Varduvos upių ruožai); Dauguvos UBR – 2 (Dysnos ir Birvėtos upių ruožai).

61. Nemuno UBR potvynių grėsmės teritorijoms priskirti 2 870 kilometrų ilgio upių ruožai, 91,6 kilometro Baltijos jūros ir 133,4 kilometro Kuršių marių pakrantės teritorijos, iš viso – 3 095 kilometrai. Per sniego tirpsmo ir liūčių sukeliamus potvynius užlieta gali būti daugiau kaip 99,2 tūkst. hektarų. Tokie potvyniai didžiausią žalą gali padaryti pastatams. Pakilęs Baltijos jūros ir Kuršių marių vanduo gali užlieti daugiau kaip 22,7 tūkst. hektarų. Tokie potvyniai kelia pavojų 50,3 tūkst. gyventojų, didžiausia žala gali būti padaryta žemės ūkiui. Lielupės, Ventos ir Dauguvos UBR potvynių grėsmės teritorijoms priskirti atitinkamai 435 kilometrų, 416,7 kilometro ir 67 kilometrų ilgio upių ruožai. Sniego tirpsmo ir liūčių sukeltų potvynių vanduo gali užlieti atitinkamai daugiau kaip 8,7, 3,3 ir 1,6 tūkst. hektarų ir kelti pavojų apie 1 320 gyventojų. Vieno potvynio Lielupės, Ventos ir Dauguvos UBR sukelta žala atitinkamai – 7,4, 1,1 ir 0,4 mln. Eur.

62. 2011–2018 m. fiksuoti 75 stichinio vandens lygio svyravimai, visi jie fiksuoti Nemuno upių baseinų rajone. Problemiškas yra Nemuno žemupys ir jo intakai: Leitė, Gėgė, Minija, Šyša. Nemuno žemupyje stichinio vandens lygio ribos pasiekiamos beveik kasmet. Potvyniai šiose teritorijose dažniausiai kyla dėl sniego tirpsmo ir lietaus, užliejami plotai neretai padidėja susidarius ledų sangrūdams. Lielupės upių baseinų rajone įvyko kelios hidrotechnikos statinių avarijos, tačiau jų nuostoliai sąlyginai nedideli.

63. Nagrinėtu laikotarpiu didžiausi potvyniai kilo 2017 m. pabaigoje – 2018 m. pradžioje. Dėl liūčių vandens lygis reikšmingai pakilo Nemuno (žemupyje), Leitės, Šyšos, Gėgės, Minijos ir Akmenos-Danės upėse, apsemtos didelės teritorijos Klaipėdos m., Klaipėdos r. sav., Kretingos r. sav. Pakilęs vanduo iš viso išsilaikė 127 dienas. Dėl potvynių Klaipėdos r. sav. savivaldybėje buvo paskelbta ekstremali situacija. Potvyniai daugiausiai žalos padarė keliams, užlietoms sodyboms ir kt. pastatams.

64. Dėl pavasario potvynių 2011 m., 2013 m., 2018 m. ekstremali situacija paskelbta Pagėgių sav., 2013 m. – Pakruojo sav., 2016 m. dėl ledų sangrūdų Minijos upėje – Klaipėdos r. sav.

65. Remiantis vertinimais (trumpojo ir ilgojo laikotarpio perspektyvomis), prognozuojama, kad pavasario potvynių mažės, tačiau pastebima dažniau kylančių lietaus sukeltų potvynių grėsmė. Dėl kylančios oro temperatūros šaltuoju metų laiku vis rečiau susiformuoja sniego danga, kurios tirpsmo

vanduo kartu su pavasario liūtimis sukelia pavasario potvynius. Ateityje, tikėtina, vidutinių pavasario potvynių mažės visose upėse, keisis jų sezoninis persiskirstymas, tačiau gali išaugti atskirais metais vykstančių ekstremalių, mažos pasikartojimo tikimybės, potvynių debitai. Stebima ekstremalių hidrometeorologinių reiškinių didėjimo tendencija. Gausių kritulių atvejų Lietuvoje padaugėjo, prognozuojama daugiau tokių atvejų, todėl tikėtina, kad dažnės kritulių sukelti potvyniai, išaugs ekstremalių lietaus potvynių tikimybė.

66. Aplinkos ministro 2022 m. patvirtinti atnaujinti potvynių grėsmės ir potvynių rizikos žemėlapiai Nemuno, Ventos, Lielupės ir Dauguvos upių baseinų rajonuose, kuriuos sudaro atskiri Sniego tirpsmo ir liūčių, Užliejamos priekrantės teritorijos skirtingų potvynių tikimybių (0,1, 1 ir 10 proc.) grėsmės ir skirtingų tikimybių (0,1, 1 ir 10 proc.) potvynių rizikos gyventojams ir ekonominiams aspektams žemėlapiai, kuriuos sudarė AAA. Su šiais žemėlapiais patvirtintas Potvynių rizikos objektų ir teritorijų duomenų rinkinys, kurį sudaro duomenys apie rizikos objektus, kurie užtvindyti gali sukelti atsitiktinę taršą; vandens telkinius, iš kurių imama daugiau kaip 10 m³ geriamojo vandens per parą arba jis tiekiamas daugiau kaip 50 žmonių; vandens telkinius, naudojamus rekreacijai ir maudykloms; saugomas teritorijas ir Europos ekologinio tinklo „Natura 2000“ teritorijas.

67. Didžiausią pavojų žmonių sveikatai, aplinkai, kultūros paveldui, ekonominei veiklai potvyniai kelia 44 Lietuvos teritorijose, kurios užima daugiau kaip 6 tūkst. hektarų. Šiose teritorijose apgyvendintus ir užstatytus plotus gali užlieti didelės ir vidutinės tikimybės potvyniai. Gali nukentėti daug gyventojų – teritorijose užstatymo ir apgyvendinimo tankis santykinai didelis. Apsaugoti nuo potvynių šias teritorijas galima tik rekonstravus ar įrengus naujus inžinerinius apsaugos statinius, kurie apsaugotų statinius ir teritorijas nuo patvenkimo ir užtvėninimo. Įrengti laikinas apsaugos priemonės (smėlio maišai, betono blokai, laikinos užtvėnos iš metalinių surenkamų konstrukcijų ir jų kombinacijos) nėra galimybių dėl per didelio užliejimo gylio, teritorijos ploto arba jų panaudojimo išlaidos panašios į inžinerinių apsaugos statinių statybos ir eksploatavimo išlaidas ar didesnės. Rekonstruoti ar statyti naujus inžinerinius apsaugos statinius ekonomiškai naudinga (statybos ir eksploatavimo išlaidos mažesnės už galimą potvynių žalą); potvyniai užlieja išvažiuojamuosius kelius ir gyventojai be specialios įrangos negali pasitraukti arba būti evakuoti iš gyvenamųjų vietovių; inžineriniai apsaugos statiniai apsaugotų ir susisiekimo kelius; būtų apsaugotos aplinkosaugai svarbios teritorijos bei teritorijos, kuriose veikia aplinkai ir žmonių sveikatai galimai pavojingi objektai.

68. Jeigu užliejamose teritorijose nebus rekonstruoti ar statomi inžineriniai apsaugos statiniai, nebus galimybių užtikrinti efektyvią potvynių prevenciją, potvyniai kels didelį pavojų apie 13 tūkst. gyventojų, potvynių žala bus kelis kartus didesnė už lėšų sumą, kurios reikėtų inžineriniams apsaugos statiniams rekonstruoti, statyti ir prižiūrėti; ateityje žala gali siekti iki 280 mln. Eur.

69. Dauguma planuojamų aukščiausio prioriteto inžinerinių apsaugos nuo potvynių priemonių pradėtos įgyvendinti Kaišiadorių r. sav. (Darsūniškio k.), Šilutės r. sav. (Traksėdžių k., Šilutės m. (Lentpjuvės g.), Rusnės mstl. žiemos polderis, Klaipėdos r. sav. (Svencelės k. polderis), Kėdainių r. sav. (Kėdainių m., Apytalaukio k.), Kauno r. sav. (Radikių k.), Pagėgių sav. (Panemunės m.), Palangos m. sav. (Šventosios polderio pietinė dalis), Panevėžio r. sav. (Janališkių k.). Įgyvendinus šias priemones, bus apsaugota apie 8000 gyventojų. Didelės rizikos prioritetinėse teritorijose neapsaugoti liks apie 4500 gyventojų.

70. Paskutiniųjų dešimtmečių urbanizacijos plėtra upių, Baltijos jūros ir Kuršių marių link kelia pavojų vis daugiau naujų gyventojų ir ūkio subjektų. Savivaldybės turi būti labiau informuotos apie kilnojamąsias kultūros paveldo vertybes, kurioms žalą gali padaryti potvyniai. Reikia įvertinti ir prireikus atnaujinti jų evakavimo darbų organizavimo ir saugojimo vietų planus, nustatyti kilnojamųjų kultūros vertybių (saugomų muziejuose, bibliotekose, archyvuose ir kulto pastatuose) evakavimo prioritetus.

KETVIRTASIS SKIRSNIS

GERIAMOJO VANDENS TIEKIMO IR NUOTEKŲ TVARKYMO BŪKLĖS ANALIZĖ

71. Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugos yra bendrojo intereso paslaugos, lemiančios gyventojų gyvenimo ir aplinkos kokybę. Šios paslaugos teikiamos vadovaujantis Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymu ir atsižvelgiant į 1991 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyvą 91/271/EEB dėl miesto nuotekų valymo ir 2020 m. gruodžio 16 d. Europos

Parlamento ir Tarybos direktyvą (ES) 2020/2184 dėl žmoniems vartoti skirto vandens kokybės. Paslaugos turi atitikti saugos ir kokybės reikalavimus, būti įperkamos, įgyvendinti sektoriui taikomi pagrindiniai sąnaudų susigrąžinimo ir „teršėjas moka“ principai.

72. 2020 m. Lietuvoje centralizuotas geriamojo vandens tiekimo paslaugas gavo 83 proc. gyventojų. Suteikti paslaugą didesniai gyventojų skaičiui trukdo tik iš dalies sukurta infrastruktūra. Valstybinio audito 2020 m. ataskaitos duomenimis, 33 iš 60 savivaldybių nutiesė tik 24 proc. suplanuotų geriamojo vandens tiekimo tinklų; 44 savivaldybės nutiesė 23,8 proc. nuotekų surinkimo tinklų; prie nutiestų tinklų prisijungė 44 proc. mažiau gyventojų nei planuota. Dalis gyventojų paslauga nesinaudoja dėl blogos centralizuotai tiekiamo geriamojo vandens kokybės, jie turi įsirengę šulinį ar gręžinį. 9 tūkst. gyventojų (2018 m.) centralizuotai tiekiamas geriamasis vanduo, kuriame viršytos toksinių (cheminių) rodiklių ribinės reikšmės. 2014–2018 m. vidutiniškai apie 11,7 proc. (327,1 tūkst.) gyventojų buvo centralizuotai tiekiamas nenuodugniai ištirtas geriamasis vanduo (atlikti ne visi higienos normoje nurodytų rodiklių tyrimai) – vandentvarkos įmonėms (ypač mažoms) trūksta lėšų atlikti tyrimus.

73. AAA duomenimis, 2020 m. centralizuotas nuotekų tvarkymo paslaugas Lietuvoje gavo 77 proc. gyventojų. Palyginti su kitomis ES valstybėmis narėmis, rodiklis mažesnis 10 valstybių. Pasiiekti tikslus trukdo minėtos infrastruktūros plėtros ir gyventojų prisijungimo aplinkybės. Gyvenamosiose vietovėse, kuriose gyventojų tankumas mažas, nevykdoma centralizuotų nuotekų tvarkymo sistemų plėtra, nes šių sistemų įrengimas yra ekonomiškai nepagrįstas (didelė įrengimo ir išlaikymo kaina).

74. Nepakankamai efektyvi geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonių veikla neužtikrina geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumo ir kokybės, sektoriaus tvarumo, ES ir nacionalinių teisės aktų reikalavimų įgyvendinimo. 2020 m. duomenimis, tik 74 proc. surenkamų nuotekų išvaloma pagal reikalavimus. 2020 m. 81 geriamojo vandens tiekimo objektų teritorijose nustatytos normą viršijančios fluoro ir bromo koncentracijos. Šalyje geriamojo vandens ir nuotekų tvarkymo paslaugų kaina gyventojams skiriasi daugiau kaip 3 kartus. Didesnes pajamas gaunantys miestų gyventojai už paslaugas moka mažiau nei mažesnių miestų ir kaimų gyventojai, kurių darbo užmokestis daug mažesnis. Atskirose savivaldybėse ir geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonėse situacija labai skiriasi.

75. Nors pagal geriamojo vandens tiekėjų ir nuotekų tvarkytojų 2021 m. finansinio pajėgumo vertinimą visų įmonių finansinis pajėgumas vertinamas kaip pakankamas reguliuojamai veiklai vykdyti, įmonėms kyla sunkumų investuojant į infrastruktūros atnaujinimą ir plėtrą. Tikėtina, kad trūkstant lėšų blogos būklės geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo tinklams renovuoti ar keisti, nuotekų valymo įrenginiams rekonstruoti, daugės avarijų, infiltracija, padidės įmonių veiklos sąnaudos, nebus užtikrinamas paslaugų teikimas ir jų kokybė.

76. Dėl minėtų priežasčių daug geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonių nepasiekia Direktyvoje 91/271/EEB ir Direktyvoje (ES) 2020/2184 numatytų reikalavimų, kad tiekiamas vanduo atitiktų saugos ir kokybės reikalavimus, aglomeracijose ne mažiau kaip 98 proc. nuotekų būtų tvarkoma centralizuotomis nuotekų tvarkymo sistemomis. Norint įgyvendinti Direktyvą (ES) 2020/2184, reikalinga geriamojo vandens tiekimo plėtra, griežtesnė vandens tiekėjo atsakomybė, papildomi vandens kokybės rodikliai ir kt. reikalavimai, 48 proc. įmonių dirba nuostolingai ir neturi skolinimosi galimybių, neinvestuoja į infrastruktūros išlaikymą ir plėtrą, nedidina veiklos efektyvumo. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kokybės reikalavimai, licencijuojamos veiklos sąlygos, kriterijai ir jų vykdymo užtikrinimo tvarka neskatina įmonių dirbti efektyviai.

77. Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų srityje taikomas sąnaudų susigrąžinimo principas reiškia, kad geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainos turi padengti būtinąsias sąnaudas, reikalingas geriamojo vandens tiekimo ir (arba) nuotekų tvarkymo paslaugoms teikti, ilgalaikiam geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros eksploatavimui, renovacijai ir plėtrai užtikrinti, abonentams ir vartotojams priimtinomis sąlygomis naudotis geriamuoju vandeniu ir gauti tinkamos kokybės nuotekų tvarkymo paslaugas, taip pat aplinkos taršai mažinti ir vandens ištekliams racionaliai naudoti. Šis principas kol kas įgyvendinamas tik iš dalies. Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatyme nustatyta, kad visos būtinosios sąnaudos turi būti įtrauktos į paslaugų kainą, tačiau daugiau kaip pusės vandens tiekimui, nuotekų tvarkymui

naudojamo turto nusidėvėjimas kainoje neatsispindi ir tik dalis perduota įmonėms nuosavybės teise valdyti. Todėl nekaupiamos lėšos šio turto atstatymui.

78. Neužtikrinamas geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektoriaus tvarumas. Dalis įmonių dirba pelningai, užtikrina tinkamą paslaugų kokybę už priimtina kainą, vykdo įsipareigojimus ir skiria reikiamas investicijas, tačiau prognozuojama, kad be ES finansinės paramos ir blogėjant demografiniai situacijai ir šioms įmonėms bus sunku užtikrinti palankų paslaugų kainos ir kokybės santykį. Sektorius neprisitaikęs veiklą vykdyti be ES finansinės paramos. Į geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sektorių investuota apie 1,1 milijardo Eur ES fondų lėšų, už kurias sukurta didesnė dalis infrastruktūros, reikalingos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugoms teikti. Skaičiuojama, kad 45 proc. geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo turto sukurta už ES lėšas, 29 proc. turto sukurta už savivaldybių lėšas. Į paslaugų kainą įskaičiuojama minimali investicijų grąža atsižvelgiant į geriamojo vandens tiekimui ir nuotekų tvarkymui priskirto reguliuojamą turtą, kuris nelaikomas už ES finansinės paramos ir savivaldybių lėšas įsigytu ilgalaikiu turtu. Todėl įmonės negali sukaupti pakankamai savo lėšų reikalingai infrastruktūros rekonstrukcijai ar plėtrai, todėl turi būti pajėgios skolintis, kad vėlesnės investicijos būtų įtrauktos į paslaugų kainą. Taip pat būtina atsižvelgti į tai, kad ateinančiu ES finansavimo laikotarpiu (2021–2027 m.) ES investicijų vandentvarkai labai sumažės, sektorius turėtų efektyviau dirbti ir investuoti veiklos pajamų.

79. Blogėjant demografiniai situacijai, mažėja aptarnaujamų vartotojų skaičius, geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonės surenka mažiau pajamų, tačiau išlaidų nesumažėja arba mažėja nedaug. Todėl blogėja įmonių finansiniai pajėgumai. Esant tokiai situacijai, įmonėms svarbu turėti kuo daugiau vartotojų – pagrindinių pajamų šaltinį, kad galėtų išsilaikyti. Siekiant šio tikslo, būtina geriau išnaudoti masto ekonomijos galimybes. Nustatyta, kad didžiausią šalies geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonių sąnaudų dalį sudaro sąnaudos, susijusios su darbuotojais. Remiantis Aplinkos ministerijos užsakymu atliktos studijos „Lietuvos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonių valdymo tobulinimo planas“ duomenimis, šalies geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įmonių personalo sąnaudų dydis sudarė daugiau kaip 41 proc. visų sąnaudų. Nustatyta, kad silpnųjų įmonių personalo sąnaudos vidutiniškai didesnės 15 proc., energijos – 20 proc., mokestinės – 25 proc.

80. Apie 23 proc. Lietuvos gyventojų nuotekas tvarko individualiose nuotekų sistemose. Pagal aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės statistiką kiekvienais metais patikrinama apie 1500 individualių nuotekų tvarkymo įrenginių, 20 proc. patikrinimų nustatoma, kad įrenginys neatitinka aplinkos apsaugos reikalavimų. Sudėtinga užtikrinti tinkamą aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę dėl didelio individualių nuotekų tvarkymo įrenginių skaičiaus, trūkstant darbuotojų valstybinei aplinkos apsaugos kontrolei individualių nuotekų tvarkymo srityje vykdyti (ir pramonės įmonių, kurios pačios valo ir išleidžia į aplinką gamybinės nuotekas). Be to, nuotekų individualaus tvarkymo įrenginiai neinventorizuoti. Daugeliu atvejų nežinoma, kur ir kokie įrenginiai naudojami, tai trukdo efektyviai planuoti patikrinimus. Nuotekų tvarkymo įrenginių inventorizacija ir informacinė sistema, kurioje būtų registruotos nuotekų tvarkymo sistemos ir atliekami eksploatavimo ir kontrolės veiksmai, padėtų mažinti aplinkos taršą. Neužtikrinus, kad ūkio subjektų ir gyventojų individualiai tvarkomos nuotekos būtų išvalomos iki būtinų reikalavimų, sudaromos prielaidos teršti gamtinę aplinką (žemės, grunto, ežerų, upių ar kitų vandens telkinių, požeminio vandens). Už individualių nuotekų tvarkymo įrenginių eksploataciją ir aplinkosauginių reikalavimų užtikrinimą atsako įrenginių savininkai ar naudotojai, tačiau dažnai jiems trūksta žinių ir kompetencijos tinkamai eksploatuoti nuotekų tvarkymo įrenginį. Šią problemą būtų galima spręsti nustačius pareigą individualius nuotekų tvarkymo įrenginius eksploatuoti jų gamintojams ar platintojams arba įrenginių savininkams arba naudotojams turėti sutartis su kvalifikuotais asmenimis dėl įrenginių techninės priežiūros.

81. Dalis individualių biologinio nuotekų valymo įrenginių nuo 2030 m. sausio 1 d. neatitiks 2019 m. aplinkos ministro tvirtinamame Nuotekų tvarkymo reglamente sugriežtintų azoto ir fosforo išvalymo normatyvų. Individualiose nuotekų tvarkymo sistemose, kurios patenka ir pateks į aglomeracijų ribas, nuotekos turi būti išvalomos iki tokio lygio, kaip ir tos aglomeracijos (miesto) nuotekų valymo įrenginiuose. Būtina į tai atsižvelgti pirmiausia savivaldybėms planuojant ir nustatant aglomeracijų ribas ir planuojant jų plėtrą. Dėl į aglomeracijų ribas patenkančių individualių biologinio nuotekų valymo įrenginių gali būti svarstomi tokie sprendiniai: šių įrenginių pakeitimas nuotekų kaupimo rezervuarais,

centralizuotos nuotekų surinkimo sistemos plėtojimas ir tokių būstų prijungimas, efektyvesnis individualių biologinio valymo įrenginių naudojimas.

82. Nepakankamai naudojama sukurta ir kuriama viešoji geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūra. Teritorijose, kurios tankiai apgyvendintos ir gyventojai individualiai apsirūpina vandeniu ir tvarko nuotekas, nors centralizuotų sistemų įrengimas ekonominiu ir aplinkosauginiu požiūriu būtų naudingas, reikia numatyti priemones, skatinančias gyventojus prisijungti prie centralizuotų geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų.

83. Savivaldybėse nėra nuoseklaus gyvenamųjų teritorijų plėtros planavimo ir priežiūros. Leidžiama įsirengti individualias geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemas, kurios vėliau yra kliūtis siekiant išvystyti centralizuotą vandens tiekimo paslaugų sistemą ir prijungti gyventojų būstus. Tikimasi, kad šią situaciją padės spręsti 2020 m. priimtas Savivaldybių infrastruktūros plėtros įstatymas.

III SKYRIUS TIKSLAI, UŽDAVINIAI, PRIEMONĖS

84. Siekiant užtikrinti požeminių ir paviršinių vandens telkinių ir Baltijos jūros gerą būklę, mažinti potvynių keliamą grėsmę ir sudaryti sąlygas visiems šalies gyventojams gauti saugos ir kokybės reikalavimus atitinkantį geriamąjį vandenį ir nuotekų tvarkymo paslaugas, Plane nustatyti 5 vandens srities plėtros tikslai, uždaviniai ir planuojami veiksmai (Plano 1 priedas). Numatomus veiksmus šiems tikslams pasiekti planuojama patvirtinti aplinkos ministro ir žemės ūkio ministro įsakymu. Tikslai prisideda prie 6 NPP tikslo – Užtikrinti gerą aplinkos kokybę ir gamtos išteklių naudojimo darną, saugoti biologinę įvairovę, švelninti Lietuvos poveikį klimato kaitai ir didinti atsparumą jos poveikiui. Nustatyti tikslai taip pat prisideda prie NAAS tikslo vandens apsaugos srityje (37 punktą) – Užtikrinti, kad požeminio vandens, paviršinių vidaus vandens telkinių, Kuršių marių ir Baltijos jūros būklė būtų gera, paviršiniai vandens telkiniai tiktų rekreacijos reikmėms tenkinti, visi šalies gyventojai gautų saugos ir kokybės reikalavimus atitinkantį geriamąjį vandenį.

85. Pirmasis Plano tikslas – gerinti paviršinių ir požeminių vandens telkinių būklę. Pasklidoji tarša daro reikšmingą poveikį vandens telkiniams, tarša didėja, todėl šios srities problemų sprendimas yra vienas didžiausių Plano prioritetų. Numatyta reglamentuoti tręšiamųjų produktų naudojimą siekiant sumažinti azoto, fosforo išsiplovimus į vandens telkinius. Siekiama sudaryti palankesnes sąlygas ūkininkams vykdyti tvarumo iniciatyvas, nustatyti reikalavimus tvaresnei žemės ūkio veiklai norint gauti paramą, vykdyti mokymų programas ir griežtinti pažeidimų kontrolę. Antras plano prioritetą – hidromorfologinio poveikio mažinimas. Planuojama tobulinti teisinę bazę siekiant sumažinti hidrotechnikos statinių ar įrenginių neigiamą poveikį vandens telkiniams, griežtinti atsakomybę hidrotechnikos statinių savininkams, atlaisvinti žuvų migracijos kelius, riboti vandens lygio svyravimą, sumažinti neigiamą upių vagų reguliavimo poveikį. Sumažinus taršą, planuojami veiksmai ežerų, tvenkinių ir upių būklės gerinimui. Numatyta atkurti ir stabilizuoti vandens telkinių ekosistemas priemonėmis, taikomomis vandens telkinyje, iš dalies atkurti natūralias hidromorfologines ežero ar tvenkinio charakteristikas, parengti ir vykdyti tyrimų programas, griežtinti žvejybos kontrolę. Nors požeminių vandens telkinių būklė vertinama gerai, planuojama tęsti monitoringą ir atlikti naujus tyrimus. Siekiant sumažinti vandens telkinių taršą iš sutelktosios taršos šaltinių, planuojama efektyviau valyti nuotekas, rizikos vandens telkiniuose nustatyti griežtesnes taršos normas, inventorizuoti neregistruotus, neteisėtus išleistuvus ir tuos, į kuriuos neteisėtai patenka nuotekos; informuoti, šviesti ir konsultuoti bendruomenes.

86. Antrasis Plano tikslas – pasiekti ir (ar) išlaikyti gerą Baltijos jūros aplinkos būklę. Direktyva 2008/56/EB įpareigoja tobulinti integruotą jūros aplinkos apsaugos valdymą sudarant sąlygas darniai naudoti jūrų vertybes ir teikiamas paslaugas. Prioritetą – mažinti taršą, pasiekiančią Baltijos jūrą ir Kuršių marias su upių nuotėkiu. Planuojama užtikrinti tvaresnį jūrinių išteklių naudojimą, tęsti mokslinius tyrimus ir parengti nacionalinius priemonių planus, reikalingus pagerinti specifinių populiacijų būklę. Numatytas teisinės bazės tobulinimas siekiant sumažinti pavojingų cheminių medžiagų patekimą į jūros

aplinką. Numatyta daugiau dėmesio skirti invazinių rūšių paplitimui riboti, jūros šiukšlių problemai, triukšmo ir kitų formų energijos neigiamam poveikiui mažinti.

87. Trečiasis Plano tikslas – mažinti potvynių riziką ir jų padarinius šalies teritorijoje. Potvynių prevencija, rizikos valdymas ir švietimas apie grėsmes svarbūs žmonių sveikatai, aplinkai, kultūros paveldui ir ekonominei veiklai. Siekiama tobulinti potvynių prevenciją, mažinti potvynių metu užliejamų apgyvendintų teritorijų plotus, užtikrinti tinkamą pasirengimą, gelbėjimo darbus ir atstatymo priemonių įgyvendinimą. Siekiama didinti naujų miškų plotus, rinkti duomenis, informuoti visuomenę apie rizikas.

88. Ketvirtasis Plano tikslas – stiprinti vandens telkinių valdymo sistemą, kontroliuoti Lietuvos tarptautinių ir ES vandenų srities įpareigojimų vykdymą. Šio tikslo siekiama norint tinkamai vykdyti Lietuvos tarptautinių ir ES vandenų srities įsipareigojimus. ES vandenų srities reikalavimų įgyvendinimo patirtis parodė, kad būtina derinti Direktyvos 2000/60/EB, Direktyvos 2007/60/EB ir Direktyvos 2008/56/EB reikalavimų įgyvendinimą. Tai padeda taupyti administracinius ir finansinius išteklius, leidžia tomis pačiomis priemonėmis įgyvendinti kelis uždavinius. Siekiant geriau įgyvendinti upių baseiniais grįstą valdymą, planuojama tęsti tarptautinį bendradarbiavimą, atnaujinti monitoringo programas, peržiūrėti ir prireikus atnaujinti planavimo ir įgyvendinimo planus. Planuojama parengti teisės aktų, perkeliančių ir įgyvendinančių direktyvas, pakeitimus. Planuojama atlikti priemonių gerai vandens telkinių būklei pasiekti sąnaudų analizę, aktyviai informuoti visuomenę apie vandens telkinių būklę, taršą ir jos mažinimo būdus. Siekiama stiprinti vandenų srities aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę, numatyta peržiūrėti teisinę bazę ir atlikti reikalingus pakeitimus, užtikrinti efektyvų reikalavimų laikymąsi.

89. Penktasis Plano tikslas – užtikrinti kokybiškas viešąsias geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugas. Planuojama sudaryti teises sąlygas vandentvarkos įmonių efektyvumo didinimui. Planuojama sukurti individualių nuotekų tvarkymo priežiūros sistemą, įtraukti savivaldybes, įrenginių priežiūros, aptarnavimo paslaugas teikiančius asmenis ir kt., kad kuo daugiau centralizuotai nesurenkamų nuotekų būtų sutvarkomos ir neblogintų aplinkos būklės.

90. Priemonės vandenų srities tikslams ir uždaviniams pasiekti pateiktos Plano 1 priede, tikslų ir uždavinių įgyvendinimo poveikio rodiklių sąrašas pateiktas Plano 2 priede.

IV SKYRIUS PLANO ĮGYVENDINIMAS

91. Planas įgyvendinamas pagal 6 metams sudaromą veiksmų planą, apimantį visų tikslų ir uždavinių, kuriuos planuojama įgyvendinti per Planą nustatytą laiką, įgyvendinimo veiksmus. Veiksmų planą tvirtina aplinkos ministras ir žemės ūkio ministras.

92. Įgyvendinant Planą dalyvauja Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija, šioms ministerijoms pavaldžios įstaigos ir kitos Plano 1 priede nurodytos institucijos. Įgyvendinant Planą siūloma dalyvauti ir savivaldybėms, geriamojo vandens tiekėjams ir nuotekų tvarkytojams, kitiems juridiniams ir fiziniams asmenims, susijusiems su vandenų sritimi.

93. Tikslų ir uždavinių įgyvendinimo poveikio rodiklių pasiekimo stebėseną ir analizę vykdo Plano 1 priede nurodytos institucijos. Stebėsenos rezultatus minėtos institucijos teikia Plano įgyvendinimo koordinatorėi Aplinkos ministerijai iki kiekvienų metų vasario 20 d.

94. Planas įgyvendinamas iš Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių biudžeto asignavimų, ES fondų investicijų ir kitų teisėtai gautų lėšų.

95. Plano įgyvendinimą koordinuoja Aplinkos ministerija ir metinėje veiklos ataskaitoje apie tai informuoja Vyriausybę.

96. Visuomenė apie Plano įgyvendinimą informuojama kasmet – Aplinkos ministerijos interneto svetainėje viešai skelbiamos ataskaitos.